

17. Oxford Dictionaries. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://en.oxforddictionaries.com>.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук,
доцентом кафедри англійської філології
Вінницького державного педагогічного університету
ім. М. Коцюбинського
Козачишиною О.Л.
Стаття надійшла до редакції 19 лютого 2017 року*

УДК 811.112.2'373

Вікторія Тесля
(м. Черкаси, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ВИГУКІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ

Статтю присвячено вивченню лексичного значення вигуків сучасної німецької мови в контексті. При дослідженні встановлено, що вигуки вступають у певні відношення з іншими мовними одиницями. В реченні вони займають різні позиції (на початку, всередині або в кінці). Вигуки можуть вживатися також дистантно (самотійно). Зазвичай емотивно насичений контекст сигналізує про ставлення до співрозмовника, його мовленнєвих або немовленнєвих дій, до предметів, явищ навколишньої дійсності або дає оцінку ситуації в цілому.

Ключові слова: вигук, лексичне значення, сучасна німецька мова, оцінка, емотивно насичений контекст, позиція в реченні, навколишня дійсність.

Статья посвящена изучению лексического значения междометий современного немецкого языка в контексте. В процессе исследования было установлено, что междометия по-разному соотносятся с другими языковыми единицами. Они занимают позиции в начале, середине или конце предложения. Междометия также могут употребляться самостоятельно. Эмотивно насыщенный контекст выражает отношение к собеседнику, его вербальным или невербальным действиям; к предметам, явлениям окружающей среды или дает оценку ситуации в целом.

Ключевые слова: междометие, лексическое значение, современный немецкий язык, оценка, эмотивно насыщенный контекст, позиция в предложении, окружающая среда.

The article focuses on the lexical meaning of modern German interjections within the context. The research into the nature of interjections shows that they are polysemantic linguistic units, the main function of which is to express the human emotions, feelings, wishes and volition. As part of the language system

interjections develop specific relations with other linguistic units. Their position in a sentence can vary (the beginning, the middle, the end). Interjections can be also used independently. Normally, an emotionally-charged context declares its attitude to the collocutor, to his / her verbal or non-verbal actions, to things, entities, phenomena of the physical world. It can also give the general evaluation of the situation.

Key words: *interjection, lexical meaning, modern German, evaluation, emotionally-charged context, sentence position, physical world.*

Емоції і почуття людини є її реакцією на навколишній світ. Зазначені психічні прояви у чистому вигляді в мові передають емотивні вигуки. Більшість вигуків багатозначні, їхнє значення можна розкрити за допомогою мовленнєвої ситуації або контексту.

Постановка проблеми. На основі аналізу семантики вигуків у лексикографічних джерелах ми зробили висновок, що з їх допомогою можна висловити всю палітру людських емоцій і почуттів. Однак для розкриття семантики багатозначних вигуків вважаємо за доцільне розглянути їх у контексті і встановити, як вони співвідносяться з іншими мовними одиницями і, які лексичні значення реалізують.

Аналіз останніх досліджень. Вигуки вивчаються із семантико-граматичної, функціональної, семантичної і структурної позицій. Ці аспекти знайшли відображення в працях Т.В. Денисової (чуваська мова), О.В. Каптурової (англійська мова), Л.К. Парсієвої (російська та осетинська мови), Х.З. Юсупова (кумицька мова), М. Schwarz-Friesel (німецька мова).

Виділення невирішених раніше частин проблеми та мета статті. У кожній культурі існує історично зумовлене ставлення до предметів і явищ довкілля, а мова забезпечує його вираження знаками, притаманними певній мовній спільноті. Правильне розуміння і вживання мовної одиниці, залежно від мовленнєвої ситуації, є запорукою успішної комунікації, тому важливим видається вивчення всіх можливих значень полісемних вигуків та їхньої позиції в реченні з метою їх правильного розуміння і вживання [4, с. 72].

До якого б класу не належав вигук, контекст вводить його в мовлення і реалізує його потенційне емотивне / волітивне значення. Вигуки входять у систему мови, вступаючи в певні відношення з мовними одиницями з метою комунікації [3 с. 35]. Вони можуть вживатися всередині речення (контактна співвіднесеність): *Ich bin bloß eine Erscheinung, pst, ich werde gleich verschwunden sein* (G. Hofmann, 9).

Вигуки можуть вживатися також самостійно (дистантна співвіднесеність): *Hurra! Das Volk marschier!* (H. W. Katz, 394). Визначення контактної і дистантної співвіднесеності щодо лексичних одиниць (у нашому випадку – щодо вигуків), можливе лише завдяки формальній ознаці – орфографічному знаку, яким вигук відділений від речення [3, с. 37].

Спрямованість залежності вигука може бути різною: вигук може приєднуватися до контексту зліва (до попереднього контексту) або знаходитися

в постпозиції: *Der Alte nahm Borchert den Schlüssel aus der Hand und sah Stern an. «Nummer sechs, hä?»* (DU, с. 88). Попередній контекст пояснює значення вигуку *hä!*, який виражає здивування.

Вигук може приєднуватися до контексту справа (до наступного речення) – знаходитися в препозиції: *«Tja, dann danke ich», sagte Hansen zögern* (Kari Köster-Lösche, 47).

Вигук *tja!* знаходиться в препозиції і, ураховуючи контекст, сигналізує про поганий настрій співбесідника, його незадоволення ситуацією, що склалася.

Спрямованість семантичної залежності, яка реалізується в позиції співвіднесеності вигуку може бути двобічного. Тобто для визначення значення вигуку важливу роль відіграє як контекст зліва, так і контекст справа [там само], наприклад: *«Und woher stammt Euer Vater, wenn ich fragen darf? Vielleicht sind wir sogar ein bisschen verwandt? Aus Strody?»*

«Oih! Es ist wirklich schade, dass ich nicht aus Strody bin!» (H. W. Katz, 579.) Контексти зліва і справа вказують на те, що вигук *oih!* передає жаль.

Наявність звертання у структурі речення вказує на його яскраву комунікативну спрямованість і підвищує його виразність. Воно може вживатися:

- на початку речення (найчастіше): *«He, wer seid ihr?»* (G. Hofmann, 182);
- усередині речення: *«Behüte uns, o Herr, vor dem von dir gesteinigten Teufel!»* (K. May, 109);
- наприкінці речення: *«Was seid ihr denn eigentlich, he?»* (H. W. Katz, 59).

Вигук у будь-якій позиції надає висловленню образності й особливої експресивності, наприклад: *«Die Argumentation des heiligen Offiziums gegen Galilei lautete dahin, dass seine Sätze philosophisch absurd sein. Eine schlagendere Argumentation gibt es nicht». «Eh, eh, die Argumente unseres armen, großen Galilei haben sich als stichhaltiger erwiesen!»*. Незгода, виражена у відповіді, підкреслена вигуком *eh!*, звучить яскравіше, ніж без вигуку. Порівняємо: *«Die Argumente unseres armen, großen Galilei haben sich als stichhaltiger erwiesen!»*.

У цьому прикладі вигук *eh!* надає висловленню більшої виразності й повідомляє про незгоду з раніше зазначеним.

Услід за Н.В. Поліщук, розглянемо ситуативний контекст, що відповідає такому типу емоціогенних ситуацій, як універсально-критичні ситуації. Найсуттєвішими параметрами цього типу є новизна, незвичність, раптовість, екстремальність та фатальність [6, с. 101].

Зазначений вище ситуативний контекст складається з таких специфічних умов: неможливість адекватної поведінки, конфліктність ситуації, непередбачене розгортання подій [там само]: *«Ach, du gottloses Kind», rief die Zauberin, «was muss ich von dir hören, ich dachte, ich hätte dich von aller Welt geschieden und du hast mich doch betrogen!»* (Br. Grimm, 67). Лють чаклунки у прикладі викликана непередбаченим розгортанням подій – зустріччю Рапунзель, яку вона ховала від людей у високій вежі, з принцем.

Контекст, породжений суб'єктом, що переживає емоційне напруження, може експлікувати такі параметри ситуації, як екстремальність та фатальність [6, с. 102], напр.: *«Ach nein, Vater, ich gehe nicht dahin, es gruselt mir!»*

(Br. Grimm, 24). Син не хоче відправлятися з батьком у далеку дорогу, оскільки саме екстремальність подорожі і можливі фатальні наслідки викликають у нього страх.

Контекст може бути реакцією на взаємопов'язане з мовленнєвою діяльністю явище паралінгвістичного характеру, наприклад: *«Ich bin ein Kaufmann», und öffnete sein Schürzchen und ließ sie hineinschauen. Da rief sie: «Ei, was für schönes Goldzeug!», setzte die Eimer nieder und betrachtete eins nach dem andern* (Br. Grimm, 39). Захоплення дівчини викликане золотими речами, які показав купець.

Зазвичай контекст представляє таку інформацію:

1) ставлення до співрозмовника / співрозмовників, його мовленнєвих або немовленнєвих дій, до предметів, явищ навколишньої дійсності (контекст легко виокремлюється оскільки є безпосередньою реакцією на зміст попередньої репліки), наприклад: *«Hör du in der Ecke dort, du wirst groß und stark, du musst auch etwas lernen, womit du dein Brot verdienst. Ei, Vater, antwortete er, ich will gerne was lernen; ja wenn es angehe, so möchte ich lernen, dass mir es gruselte davon verstehe ich gar nichts»*. (Br. Grimm, 25);

2) оцінку ситуації в цілому, наприклад: *Als nun das Fest anhub, traten die drei Jungfern in wunderlicher Tracht herein, und die Braut sprach: «Seid willkommen, liebe Basen.» «Ach», sagte der Breutigam, «wie kommst du zu der garstigen Freundschaft?»* (Br. Grimm, 76).

Залежно від того, хоче комуніканти передати свої емоції чи вплинути на співрозмовника, контекст поділяють на: емоційне вираження та емоційний вплив, наприклад: *Ach, rief sie erschrocken, «ich bin betrogen, ich bin entführt und in die Gewalt eines Kaufmanns geraten; lieber wollt ich sterben!»* (Br. Grimm, 40).

Вербальне вираження емоцій, почуттів і бажань зазвичай супроводжується невербальним. Зовнішні індикатори емоцій – це фізіологічні зміни, зміна моторно-м'язевих реакцій, міміка та жести, особливості мовленнєвої діяльності. Опис міміки, жестів, фізіологічних змін використовують у емотивно насиченому контексті з метою надання йому образності: *«Sie sind wohl fremd hier, Herr?» fragte er plötzlich... «Ach ja, ich komme weit her!» antwortete Tonio Kröger mit einer vagen und abwehrenden Armbewegung* (Th Mann. Tonio Kröger, 56).

«Ach», sagte sie und lächelte ironisch (G. Kreslehner, 77).

Зазначені паралінгвістичні засоби можна поділити на комунікативно значущі та безінтенціональні (спонтанні) реакції. Контекст не виражає всіх параметрів ситуації, оскільки мовленню суб'єкта в стані високої емоційної напруги притаманні такі особливості: труднощі при доборі потрібних слів, не виправданий повтор окремих звуків, слів, словосполучень, зниження словникової різноманітності, вибір слів із чітким негативним або позитивним значенням. При описі афекту мовленнєвими засобами зображуються фізіологічні зміни: стан заціпеніння, тремтіння тощо, наприклад: *«Ich... äh... ihr wollt jetzt sicher den Umhang haben», stotterte er* (A. Sommer-Bodenburg, 48).

Іноді вигуки, які зазвичай використовують для вираження негативних емоцій і почуттів, можуть виражати позитивні емоції, на що вказує контекст, наприклад: «*Donnerwetter!*», *lobte Andresen mehrdeutig. «Wenn Sie über Nacht bleiben, Hansen, gehen Sie in eins meiner Hotels, das Solitüde, würde ich vorschlagen, und lassen die Rechnungen an mich schicken»* (Kari Köster-Lösche, 236).

Вигуки виконують підсилювальну функцію в тому разі, коли емоційний зміст висловлення передано за допомогою інших мовних одиниць. Зазвичай у такому контексті вигуки лише підкреслюють виражене: *Glauben Sie mir, man kann wirklich nich mehr machen, als reden! Und unsere schmutzige Konkurrenz aus Tarnopel soll auf der Stelle der Schlag treffen! Auch lieber heute als morgen erst, uff!* (H.W. Katz, 54).

Функцію підсилення вигуки виконують і тоді, коли вживаються для підкреслення певного емоційно забарвленого слова в реченні: «*Oh, Teufelbestie, wenn du nicht aufhörst, mach ich dich stumm!*» (Th. Mann. Der Erwählte, 35).

Найвиразніше функція підсилення проявляється при повторі вигуків, які вказують на емоційність мовця: «*O, wie schön!... O, du grundgütiger Himmel, wie teufelsmäßig schön!... Etwas schöneres kann man sich nicht denken und gibt es nicht!*» (Marrie von Ebner-Eschenbach, 224.);

Aber in Amerika... Das ist ein freies Land... Da werden die Kinder einst glücklich sein... Oh, glücklich sein... Oh, glücklich sein... (H.W. Katz, 128).

Повторювані вигуки підкреслюють у першому прикладі захоплення героя, а в другому – безпорадність, розпач.

Як зазначалося раніше, емоціям, які переживає людина, обов'язково відповідає емотивно насичений контекст. Приклади з художніх та фольклорних текстів вказують на те, що емотивні вигуки з негативною семантикою трапляються в мовленні частіше. Вигуками з негативною семантикою є, наприклад, такі: *auweh!*, *weh!* (біль, здебільшого фізичний), *bäh!* (*bah!*), *puh!*, *brr!*, *i!* (відраза, огида), *pah!* (зневага), *au!* (біль), *oih!* (туга, нарікання); лайливі слова: *bardauz!* (*pardauz!*, *Dauz!*), *Blödsinn!*, *Mist!*, *pfui!*, *Quatsch!*, *Scheiße!*, *Schnickschnack!*, *Unsinn!*, *Verdammt!*, *verflix!*, *verflucht!*; а з позитивною семантикою: *bravo!*, *bravissimo!*, *hurra!*.

Проте, як відомо, більшість емотивних вигуків є багатозначними і виражають широкий діапазон психічних станів (один вигук може передавати радість і незадоволення, захоплення і відразу та ін.): *ach!*, *o (oh!)*, *ah!*, *ei!*, *aha!*, *au!*, *auwei!*, *Himmel!*, *ha!*, *hui!*.

Розглянемо найуживаніші багатозначні емотивні вигуки та емоції, які вони виражають у художніх текстах. Вигук *ach!* трапляється в діалогах найчастіше. Цей вигук виражає різноманітні емоції й почуття, про які йшлося вище. Проаналізувавши речення з вигуком *ach!*, ми дійшли висновку, що він частіше виражає негативні емоції – 119 речень із 174. Найяскравішими семами у складі аналізованого вигуку є такі:

– «нарікання»: *Ach, ich bin ganz untröstlich über diesen Verlust!* (Th. Mann. Der Erwählte, 58.);

– «сум»: *Ach Jens, sagt sie Mehrmals mit rauer, heiserer Stimme, so als*

könne eine besondere Aussprache seines Namens eine Sperre lösen und Klarheit schaffen (R. Koch, 240);

– «іронія»: «*Ach, das ist schön, dass Sie anrufen, sagt Taler ein wenig ironisch*» (R. Koch, 118);

– «заперечення»: «*Heute hat er gelallt. Er hat «Ma-me» gelallt.*»

«*Ach, wer weiß, was du gehört hast? Mit vier Monaten kann kein Kind «Mamme» sagen*» (H. W. Katz, 103);

– «гнів», «роздратування»: «*Ach, mir reicht es jetzt!*» rief die Mutter und stand auf (A. Sommer-Bodenburg, 27);

Таким чином, для того щоб зрозуміти значення вигуку, потрібно розглянути його в контексті. Вигук може вживатися в реченні (на початку, всередині або в кінці), а також дистантно (самостійно). Вигук, який знаходиться в препозиції, надає висловленню виразності, інформує про настрій співбесідника, його реакцію на повідомлене, на певне явище тощо. У постпозиції вигук виражає емоції, почуття або волевиявлення, пов'язані з попереднім висловленням. Однак спрямованість семантичної залежності вигуку може бути двобічною: для визначення значення вигуку важливим є як контекст зліва, так і контекст справа. Наявність звертання у структурі речення вказує на його яскраву комунікативну спрямованість. Звертання може вживатися на початку речення (найчастіше), усередині або наприкінці речення.

Щодо виражених психічних проявів, то вигуки з негативною семантикою вживаються частіше. Найуживанішим багатозначним вигуком є вигук «*ach!*». З наявної палітри емоцій і почуттів, які може виражати зазначений вигук, він частіше виражає негативні психічні стани. Найяскравішими семами у складі аналізованого вигуку є: «нарікання», «сум», «іронія», «заперечення», «гнів», «роздратування».

Перспективи наших подальших розвідок убачаємо у вивченні гендерних особливостей вживання вигуків сучасної німецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисова Т.В. Междометия в чувашском языке: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Денисова Татьяна Витальевна. – Чебоксары, 2004. – 150 с.

2. Каптюрова О.В. Вигуки сучасної англійської мови (системний та дискурсивний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Каптюрова. – К., 2005. – 21 с.

3. Козырева Л.Ф. Устойчивые фразы и контекст / Людмила Фёдоровна Козырева. – Р. н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1983. – 120 с.

4. Маслова В.А. Лингвокультурология : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.

5. Парсиева Л.К. Система междометия в общей парадигме языка (на материале осетинского и русского языков) : автореф. дисс. на соискание уч. степ. д-ра филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое,

типологическое и сопоставительное языкознание» / Л. К. Парсиева. – Владикавказ, 2010. – 42 с.

6. Полищук Н.В. Номинативный статус междометных фразеологических единиц современного немецкого английского языка и особенности их контекстуального употребления : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Полищук Нина Васильевна. – М., 1988. – 207 с.

7. Юсупова Х.З. Междометия в кумыкском языке : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.02 / Юсупова Халисат Зауровна. – Махачкала, 2007. – 153 с.

8. Schwarz-Friesel M. Sprache und Emotion / Monika Schwarz-Friesel. – Tübingen und Basel : A. Francke Verlag, 2007. – 401 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Brüder Grimm. Kinder und Hausmärchen / Brüder Grimm. – Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag, 1977. – 787 S.

2. Der Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden / [unter Leitung von G. Drosdowski]. – Mannheim–W.–Z. : Dudenverlag, 1997. – 2992 S.

3. Hofmann G. Veilchenfeld. Erzählung / Gert Hofmann. – Münch. : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997. – 185 S.

4. Katz H.W. Die Fischmanns / Henri William Katz. – Münch. : List Taschenbuch Verlag, 2000. – 264 S.

5. Koch R. Paare / Roland Koch. – Köln : Verlag Kiepenheuer and Witsch, 2000. – 345 S.

6. Köster-Lösche Kari. Mit der Flut kommt der Tod / Kari Köster-Lösche. – Münch. : Knauer Taschenbuch Verlag, 2006. – 398 S.

7. Kreslehner Gabi. Charlottes Traum / Gabi Kreslehner. – Weinheim, Basel : Beltz & Gelberg, 2009. – 117 S.

8. Mann Th. Der Erwählte / Thomas Mann. – B. : S. Fischer Verlag, 1980. – 299 S.

9. Mann Th. Tonio Kröger. Mario und der Zauberer / Thomas Mann. – B. : S. Fischer Verlag, 2003. – 127 S.

10. May K. Durch Wüste und Harem / K. May. – B. : Verlag Neues Leben, 1989. – 448 S.

11. Sommer-Bodenburg A. Der kleine Vampir und die große Liebe / Angela Sommer-Bodenburg. – B. : Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1985. – 118 S.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором педагогічних наук, професором,
завідувачем кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

Данилюком С.С.

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 року